

„Presadzovanie rodovej rovnosti vyžaduje ambiciózny prístup, ktorý predpokladá rozpoznanie mužskej a ženskej identity, identifikáciu rozdelenia zodpovedností medzi rodmi a vôľu vytvárať medzi nimi rovnováhu.“

(Podľa web stránky Európskej únie)

Gender Mainstreaming

v dôchodkovej reforme

Implementácia stratégie EÚ Gender Mainstreaming v reforme dôchodkového systému na Slovensku (zamerané na kapitalizačný pilier)

- ▶ *Analýza*
- ▶ *Stanovenie cieľov*
- ▶ *Návrh opatrení*

Spracovala: Oľga Pietruchová,
občianske združenie **Možnosť voľby**

Bratislava, september 2003

Definícia princípu Gender Mainstreaming

”Gender Mainstreaming pozostáva z reorganizácie, zlepšenia, vývoja a evaluácie všetkých rozhodovacích procesov vo všetkých oblastiach politiky a pracovného procesu danej organizácie. Cieľom princípu Gender Mainstreaming je zohľadňovanie perspektívy rodových pomerov vo všetkých rozhodovacích procesoch a využívanie každého rozhodovacieho procesu v prospech rodovej rovnosti.”

Gender Mainstreaming v dôchodkovej reforme na Slovensku

Uplatnenie princípu Gender Mainstreaming v reforme dôchodkového systému znamená na základe rodovej analýzy rozpoznať rodové pomery a rozdiely, vyplývajúce z typických „mužských a ženských úloh“, odhadnúť ich prípadný dopad na penzijné benefity opatrenia na ich vyrovnávanie.

Hoci dôchodková reforma pozostáva z viacerých krokov a systém bude postavený na troch pilieroch, najmarkantnejšou zmenou bude vytvorenie tzv. kapitalizačného piliera (sporenie na osobné účty, (fully-funded defined contribution)). Vedľa doterajšieho priebežného (pay-as-you-go) piliera a súkromého doplnkového poistenia (tzv. tretí pilier) má dlhodobo vytvárať základ dôchodkov pre budúcnosť. Reformátori pri návrhu kapitalizačného piliera vychádzali v podstatnej miere zo skúseností čílskeho reformátora José Piñeru.

Rodový aspekt dopadov reformy pritom nebol zohľadnený a nebola vypracovaná rodová analýza. Pritom práve kapitalizačný pilier vytvára najväčšie predpoklady na prehĺbovanie rodových rozdielov vo výškach dôchodkov a tým **narastaniu feminizácie chudoby**. Táto skutočnosť bola zistená a potvrdená v rôznych analýzách dôchodkových systémov, najmä v latinskej Amerike a Európe. Evaluáciou dlhodobých výsledkov dôchodkovej reformy boli určené hlavné zdroje rodových nerovností. Tieto sú zreteľné najmä pre ženy-matky a celá analýza je zameraná hlavne na vyrovnávanie týchto rozdielov a znevýhodnení.

1. rodová analýza

Príčiny rodových rozdielov vo výškach dôchodkov a znevýhodnenie žien

Z vypracovaných štúdií na danú tému (zdroje uvedené v závere) a ich aplikácii na naše pomery sa dá predpokladať, že **dôchodky žien pri osobných účtoch budú zákonite nižšie** z nasledujúcich dôvodov:

- ženy ešte vždy - napriek legislatívnym úpravám a koncepiám o rovnostiach príležitostí - **zarábajú v priemere o 26 % menej** ako muži, teda pri rovnakom percentuálnom odvode zo svojho príjmu nasporia na svojom dôchodkovom účte nižšiu sumu
- ženy –matky zostávajú niekoľko rokov na tzv. **materskej dovolenke** (rodičovskom voľne), čo im prináša **výpadok zárobku** a pri nízkej sume podpory zo strany štátu nebudú mať možnosť odkladať si finančné prostriedky na dôchodkový účet
- pri **skoršom veku odchodu do dôchodku** si ženy budú sporiť kratšiu dobu a teda nasporia menej (tento aspekt bude odstránený vyrovnaním veku odchodu do dôchodku)
- očakávaná **priemerná dĺžka života žien je u nás o 7 rokov vyššia** ako u mužov. Poisťovne vzchádzajúce pri určovaní predpokladanek dĺžky života recipienta resp. recipientky dôchodku z rodových tabuliek teda rozrátajú nasparené prostriedky u žien na dlhšiu dobu a mesačná výška dôchodku sa tým podstatne zníži.
- pokiaľ budú osobné dôchodkové účty v osobnom vlastníctve a nebudú v zákone upravené ako **súčasť bezpodielového vlastníctva manželov**, v prípade rozvodu bude žena-matka, ktorá z dôvodu vychovávania detí vypadla na niekoľko rokov z pracovného procesu znevýhodnená podstatne nižšou sumou na svojom dochodkovom účte, hoci sa počas tzv. materskej dovolenky starala o spoločné deti a spoločnú domácnosť
- v spoločnosti sa vykonáva množstvo **neplatenej práce**, bez ktorej by bol jej chod nemysliteľný – je to najmä práca v domácnosti a charita, vykonávaná spravidla ženami. Podľa niektorých zahraničných odhadov je jej hodnota prerátaná bežnou hodinovou plácou porovnateľná s objemom HDP v danej krajine. Zohľadnenie tejto práce je síce možné pri modeloch dôchodkového poistenia založenom na generačnej solidarite alebo kombinovaných trojpilierových systémoch, pri osobných účtoch však vyjdú ženy v domácnosti naprázdno.

2. Stanovenie cieľov

Ciele pre uplatnenie princípu Gender Mainstreaming v reforme dôchodkového systému sú nasledujúce:

- **vyrovnávanie rodových rozdielov** spôsobených rodovým rozdelením úloh v spoločnosti
- spravodlivé rodové rozdelenie zodpovedností v rodine a **rovnaké podielanie sa oboch manželov na benefitoch**
- **zamedzenie feminizácie chudoby**

3. Opatrenia na vyrovnávanie rodových rozdielov

Na odstránenie spomínaných rodových nerovností pri sporení na osobné dôchodkové účty sa v spomínaných štúdiách ako odporúčajú nasledujúce opatrenie, ktoré sa prijali i mnohých európskych krajinách (Veľká Británia, Nemecko a pod.). Kým prvé opatrenie je dlhodobé a ide ďaleko nad rámec dôchodkovej reformy a druhé opatrenie bolo už prijaté, relevantné sú najmä opatrenia 3. a 4.

1. Vyrovnávanie priemerných zárobkov mužov a žien

Samozrejme, že prvoradým a základným problémom sú nižšie priemerné zárobky žien. Ich vyrovnávanie a skutočne rovnoprávne postavenie mužov a žien v pracovnom procese musí byť dlhodobým strategickým cieľom politiky práce a rovnosti príležitostí a ide ďaleko nad rámec dôchodkovej reformy a tejto rodovej analýzy. Pre úlnosť ho však nemôžeme vznechať, pretože tvorí **základný problém pre rodové rozdiely v spoločnosti.**

2. Vyrovnávanie veku odchodu do dôchodku

Tento krok bol na Slovensku už prijatý a spomíname ho len pre úplnosť

3. Použitie unisex a nie gender-based tabuliek

Pri „unisex tabuľkách“ pre výpočet mesačnej výšky dôchodku sú dôchodcom a dôchodkyniam distribuované **rovnaké mesačné benefity** bez ohľadu na rod, kým pri „gender-based – rodových tabuľkách“, teda pri rôznom výpočte výšky dôchodku podľa očakávanej dĺžky života sa distribuujú rovnaké doživotné benefity pre rodové skupiny.

Utilizácia rodovo podmienených tabuliek je zvyčajne obhajovaná dvomi argumentami:

- *spravodlivosť* – distribučný efekt na základe rodových tabuliek je viac „férový“ k recipientom, pretože odstraňuje medzородovú subvenciu, ako je to v priebežnom systéme
- *efektivita* – rodové tabuľky podstatne zjednodušujú prácu pre správčovské spoločnosti

Rodové tabuľky praktizujú rodovú **rovnosť ex ante**, nakoľko každé individuum – muž a žena – dostávajú rovnako určené benefity na základe rodovo podmienenej očakávanej výšky života a zamedzujú medzородovú subvenciu. Rovnaké zaobchádzanie je zabezpečené na úrovni príslušnosti k rodu a nie na individuálnej úrovni. De facto to znamená diskrimináciu na základe rodu, pretože znevýhodňuje samostatne žijúce ženy, ktoré sa dožijú nižšieho veku ako je očakávaný priemer, kým muži dožijúci sa veku vyššieho budú zvýhodnení. (Táto diskrepancia sa stráca pri manželských pároch a dedení dôchodkových účtov.)

Unisex tabuľky oproti tomu zaisťujú **ex-post rovnosť**, pretože muži i ženy s rovnakým očakávaním dĺžky života dostanú rovnaké benefity. V tomto prípade sú muži a ženy rovnoprávni na individuálnej úrovni, čo je v súlade s rovnakým zaobchádzaním zakotveným v Ústave SR.

Poistné resp. správčovské spoločnosti sa pochopiteľne snažia fungovať čo najefektívnejšie a minimalizovať riziko na základe odpozorovaných a predvídateľných charakteristík. Príslušnosť k rôznym rodom a od nich očakávaná dĺžka života je ľahko pozorovateľná charakteristika, preto poisťovne často zaraďujú individuá do skupín podľa pohlavia. Toto delenie je ale diskriminačné voči ženám, pretože ich priemerne vyššia dĺžka života nie je spôsobená genetickým predpokladom na základe ich pohlavia, ale lepšou životosprávou (napr. ženy spravidla menej fajčia a pijú alkohol).

Na odstránenie rodovej diskriminácie a súčasnom zohľadnení rôznych životných očakávaní rôznych dôchodkových skupín sa odporúča **použitie unisex tabuliek a rozdelenie rizikových skupín podľa iných indikátorov (napr. zdravotný stav, fajčenie, požívanie alkoholických nápojov atď.)** Používanie unisex tabuliek nijako neovplyvní výšku dôchodku manželských párov, nakoľko dôchodkové účty sú predmetom dedenia, vyrovná ale nerovnosti pri samostatne žijúcich dôchodcoch a dôchodkyniach.

4. Dôchodkové účty ako bezpodielové vlastníctvo manželov (splitting resp. rodinné účty)

Ak skutočne považujeme rodinu za základnú bunku spoločnosti, musíme zabezpečiť, aby „obetovanie sa“ žien pre jej fungovanie neznamenalo ich znevýhodnenie v prípade rozvodu rodiny. Zmyslom tzv. splitting princípu je **rozdelenie sumy naakumulovanej na účtoch oboch partnerov na dve rovnaké polovice**. Pri delení sa spočíta výška nasporených prostriedkov na účtoch oboch manželov počnúc dňom uzavretia manželstva do jeho rozvodu a vydeli sa dvomi, teda postupuje sa ako **pri sporení na spoločný tzv. rodinný účet**.

Toto opatrenie vyrovnáva znevýhodnenie žien, ktorého príčinou sú rodové stereotypy živené v našej spoločnosti - výpadok z pracovného procesu na základe výchovy detí, nižší zárobok na základe obmedzeného kariérneho postupu a neplatená práca v domácnosti vykonávaná hlavne ženami. Z práce ženy v domácnosti profituje rovnako muž a vytváranie domáceho zázemia mu napomáha v práci, ktorej výsledkom je aj šetrenie na dôchodkový účet. Preto je len spravodlivé, ak z nasporených prostriedkov budú na dôchodku profitovať obaja.

Opatrenie nie je diskriminačné voči mužom, pretože sa takisto ako ženy môžu rozhodnúť ostať na rodičovskej dovolenke či zúčastňovať sa na domácich prácach. V prípade vyššieho zárobku ženy v rodine bude z tohoto opatrenia rovnako profitovať rozvedený muž.

Splitting systém zabezpečí, že rozvedené ženy na dôchodku nebudú odkázané na sociálnu podporu. Prenáša bremeno zodpovednosti za sociálne zabezpečenie rozvedenej ženy na dôchodku z celej spoločnosti na plecia toho, ktorý z neplatennej práce ženy profitoval – rozvedeného manžela a je preti i sociálne spravodlivejšie a férovejšie voči ostatným členom spoločnosti. Treba pripomenúť, že sa pri rozvodovosti okolo 40% jedná pre sociálnu poisťovňu o nezanedbateľný finálny efekt.

Ak sa uvažuje v dôchodkovej reforme s **dedením dôchodkových účtov**, je splitting systém rovnako logickým opatrením.

Záver

Uplatnenie oboch opatrení – **unisex tabuliek a rodinných účtov (teda dôchodkových účtov ako súčasti bezpodielového vlastníctva manželov)** sú v podstate nenáročné opatrenia, ktoré ale podstatnou mierou napomôžu vyrovnávaniu rodových rozdielov v spoločnosti. Obe opatrenia je potrebné

zakotviť do legislatívnych návrhov, aby boli záväzné pre správcovské spoločnosti (unisex tabuľky) a rozvodové súdy (splitting).

Zdroje - Rodové analýzy podobných dôchodkových systémov

Analýza vychádza z nasledujúcich štúdií:

- *Pension Reform and Gender: The Argentina and Chile Experiences*, F. Bertranou May 2000 na podnet Svetovej Banky
- *Gender, Old Age and Social Security: Evidence from Chile and Argentina*, Estelle James May 2000,
- *Reassessing Pension Reform in Chile and Other Countries in Latin America*¹, Dr. Carmelo Mesa-Lago (známy ako tzv. Lago Paper) na podnet Svetovej Banky